

87544

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI / 3

Dinler Tarihi Araştırmaları - III
(Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara)

2000. YILINDA HIRİSTİYANLIK
(DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ)

Ankara
2002

GÜNÜMÜZDE ÇUVAŞ TÜRKLERİNDE HİRİSTİYANLIK

Dr. Durmuş ARIK*

Giriş

Çuvaşlar Orta İdil (Volga) boyunda yaşamakta olan bir Türk topluluğudur. İdil Bulgarlarının torunları kabul edilen Çuvaşların nüfusu iki milyondan fazladır. Çuvaşların çoğunluğu Rusya Federasyonunda Çuvaşistan Özerk Cumhuriyetinde, geri kalanı Tataristan, Başkurdistan Özerk Cumhuriyetleri ile komşu oblastlarda yaşamakta, dağınık halde Batı Sibirya, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Estonya'da da Çuvaş gurupları bulunmaktadır.

Çuvaşlardan bir kısmı İdil Bulgar devleti, Altın Ordu ve Kazan Hanlığı döneminde İslamı kabul etmiş, diğer kısmı Çarlık Rusyasının Çuvaş topraklarını ilhak etmesine kadar geleneksel inanışını sürdürmüştür. İslamı kabul eden Çuvaşlar genellikle kendilerini Tatar olarak nitelendirmiştir. Çünkü Tatar adı İdil-Ural bölgesinde etnik bir kökeni ifade etmesi yanında Müslüman kimliğin de bir ifadesi olmuştur. Zamanla İslamı kabul eden Çuvaşlar Tatarlaşmış, bu süreç XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar devam etmiştir.

Çuvaşların çoğunluğu günümüzde Hıristiyan Türk toplulukları¹ arasında yer almakta ve Rus Ortodoks Kilisesine bağlı Hıristiyanlar olarak kabul edilmektedir.

“Günümüzde Çuvaş Türklerinde Hıristiyanlık” konusunun tebliğ ölçüleri içerisinde kalarak ele alınmasında ve konunun günümüze taşınabilmesinde, Çuvaşlarda Hıristiyanlığın arka planının bilinmesinin gerektiğine inanıyoruz. Bu nedenle, ilk olarak kısa ve ana hatlarıyla Çuvaşların Hıristiyanlaşma sürecini ortaya koyacak, daha sonra kurumsal olarak Çuvaşlar-

* Ankara Üni. İlahiyat Fak. Dinler Tarihi Anabilim Dalı

1- Hıristiyanlık Çuvaşlar, Gagavuzlar, Tatarlar (Kreşin Tatarları), Hakaslar, Gorno-Altay, Saha (Yakutlar), Dolganlar, Tofalar (Karagaslar) gibi Türk toplulukları ve Balkanlarda bulunan bazı Türk gurupları arasında yayılma imkânı bulmuştur. Bkz. Harun Güngör, Türk Bodun Bilimi Araştırmaları, Kayseri 1998, 15-16; V.A.Moşkov, Balkan Yarımadasında Türk Kavimleri, Çev.E.Ivanova, Kayseri 1999, 34-55.

daki Hıristiyanlığı, Çuvaşların yaşamında Hıristiyanlığın yerini ve onların Hıristiyanlık anlayışını tespit etmeye çalışacağız.

Çuvaşların Hıristiyanlaşma Süreci

Çuvaşların yaşadığı topraklar Rusyanın ilhakından önce Kazan Hanlığı'nın sınırları içerisinde bulunmuş ve Kazan'a bağlı olan Çeboksarı ve Simbirsk vilayet merkezlerinden idare edilmiştir. Çuvaşların ve Orta İdil bölgesindeki diğer Türk topraklarının XVI. yüzyılın ortalarında Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından bölgede farklı etnik köken ve farklı dinden insanlar Çarlık Rusyasının idaresi altına girmiştir. Rus devleti bölgede etkisini artırmak için "yabancılar" (inorodets) olarak nitelediği gayri Rus unsurların Hıristiyanlaştırılması sürecini başlatmıştır. Bu bölgede Hıristiyanlıktan başka dinlere mensup insanların bulunması nedeniyle, bölge Rus devleti tarafından tam olarak ele geçirilmiş sayılmamıştır. Çünkü bu bölgede iktidarı maddî güç olarak ele geçirmek yeterli görülmemiş, bölgeye manevî olarak da hakim olmak gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu amaçla dinî, hukukî, ekonomik ve kültürel planlar hazırlanarak, bu topluluklar üzerine sistemli bir şekilde uygulanmış, yabancıların öncelikle Hıristiyanlaştırılması hedeflenmiştir.

Çarlık Rusyasının idare anlayışına göre, Çuvaşları ve İdil bölgesindeki diğer halkı Hıristiyanlaştırmak, yabancıların Çarlık idaresine itaatli birer vatandaş olmasını sağlayacaktı. Bu amaçla çeşitli metotlar kullanılarak onların Hıristiyanlaştırılması sağlanmaya çalışılmış, XVI. yüzyılın ortalarından 1917 yılına kadar Çarlık tarafından bu politika âdeta bir ilke edinilmiş, uygulanan çeşitli metotlarla bu amaca ulaşmaya çalışılmıştır.

Çuvaşların Hıristiyanlaştırılması için uygulanan metotlar zaman ve şartlara göre değişmiştir. Çuvaşlar arasında ilk olarak, Çarlık idaresinin sağladığı maddî desteklerle Kazan'da, kilise idare merkezi ve Çuvaşlara yönelik Hıristiyanlaştırma faaliyetlerinin de gerçekleştirileceği bir Piskoposluk kurulmuştur. Bunun yanında hızla Çuvaşlar ve gayri Rus unsurların yaşadığı çeşitli yerleşim birimlerinde kiliseler, manastırlar ve okullar açılmaya başlanmış ve daha sonra bunların sayısı artarak devam etmiştir. Bu kurumlar Çuvaşlara yönelik Hıristiyanlaştırma faaliyetlerinin birer merkezi olmuştur.²

2 E.A. Mojarovsky, *Izlojieniye hoda missionerskogo dela po prosveşçeniya Kazanskih inorodtsev s 1552 po 1897 99*. Moskova 1880, 2-5, 10-11; Svyatitel Guriy Kazanskiy, *Kazan 1900*, 8-9; N.V. Nikolsky, "Hristiyanstvo sredi Çuvaş srednego Povolja V XVI-XVII vekah", *IOAIE*, Kazan 1912, XXVIII, S. 1-3.

Çuvaşlar, XVII. yüzyılda, ekonomik baskılarla, ödüllendirme ve vaftiz olanları (kreşinler) diğerlerinden tecrit etme, göç ettirme gibi uygulamalarla Hıristiyanlaştırılmak istenmiştir. Ancak XVII. yüzyılın sonunda kaynaklarda yer alan bilgilere göre Çuvaşlardan Hıristiyan olanların sayısı çok değildir.

Hemen hemen bütün kaynaklarda yer alan bilgilere göre Çuvaşların esas kitlesinin Hıristiyanlaşması XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. Çarlık idaresinin desteğini alan Rus Ortodoks Kilisesi XVIII. yüzyılda uyguladığı misyoner faaliyetlerini temelde, İdari ve ekonomik tedbirlerle, eğitim politikalarıyla, İslâma ve Müslümanlara karşı uyguladığı bazı tedbirlerle desteklemiştir.

Genel olarak idari ve ekonomik tedbirler Hıristiyanlığı kabul edenleri ödüllendirmek, bu dini kabule yanaşmayanları cezalandırmak şeklinde uygulanmıştır. Bu dönemde uygulanan eğitim politikasıyla Çuvaşlar ve diğer gayri Rus unsurlar arasında yeni manastırlar, akademiler ve okullar açılmış, açılan kurumlarda Çuvaşlarla birlikte diğer unsurlar da eğitim görmüştür. Bu öğrencilere uygun eğitim verildikten sonra onların, Hıristiyanlığın kendi akrabaları arasında yayılmasını sağlayacak itaatli kişiler olacakları düşünülmüş, böylece Çuvaşların ve İdil bölgesindeki diğer gayri Rus halkın ilk Hıristiyan din adamları yetiştirilmiştir. Misyoner okullarda Çuvaşça öğrenim yapan sınıflar açılmış, fakat temelde eğitim çocukların anlamadığı eski Slavyan dilinde gerçekleşmiştir. Bu okulların genel eğitim düzeyi oldukça düşük olmuş, en fazla ağırlık geleceğin kilise görevlisine gerekli olan konulara; çasoslava (Rus Ortodoks Hıristiyanlarda dua kitabı), mezmurlara, kilise nizamnamesine verilmiştir. Ancak bu okulları tamamlayarak papaz olabilen öğrenci sayısı çok az olmuştur. Bunlar da Çarlık idaresinin misyonerlere bağladığı ümide cevap verememiş, Çarlık temsilcileri bu dönemde Çuvaş dilini iyi bilen yeterli misyonere sahip olamadıklarından yakınarak, misyoner okullarından mezun olanların Hıristiyanlığı yaymada yetersiz kaldıklarına işaret etmiştir.³

Çuvaşları ve bölgedeki diğer halkı Hıristiyanlaştırmak için XVIII. yüzyılda onların anadilinden yararlanma fikri kabul görmüş ve bu düşünce öne çıkmıştır. Buna göre, Çuvaşların ve diğer bölge sakinlerinin Hıristiyan öğ-

2 Bkz. Nikanor, Kazanskiy Sbornik Statey, Kazan 1909, 109-110; Nikolskiy, 62-63.

retisini kabul etmesi için gerekli kitapların onların anadiline çevrilmesinin gerektiği ifade edilmiştir.

Çuvaşlar ve diğer gayri Rus halk arasında Hıristiyanlığın yayılmasını hızlandırmak ve Hıristiyanlaştırma faaliyetlerini daha planlı yürütebilmek amacıyla Çarlık 1731 yılında Sviyajsk'da özel bir "Yenikreşin İşleri Komisyonu" (1731-1740) kurmuştur. Bu komisyon 1740 yılında "Yenikreşinler Bürosu"na (1740-1764) dönüşmüştür. Yenikreşinler Bürosu Çuvaşların da aralarında yer aldığı Kazan, Astrahan, Nijegorodsk ve Voronejsk vilayetlerinin bulunduğu bölge halkı için oluşturulmuştur. Bu yeni kurum Çuvaşların ve bölgedeki diğer halkın Hıristiyanlaşmasını sağlamak için büyük oranda maddi destek elde etmiştir. Bunun yanında, yeni oluşturulan misyoner teşkilatın emrine askeri birlikler verilmiş, kaba kuvvet yanında Çarlık, yenikreşinler için avantaj sağlayan, maddî mükafatlar verilmesini temin eden idarî tedbirler ve imkânlar sunmuştur. Çuvaşlar, Yenikreşinler Bürosu'nun kurulmasından sonra zorla Hıristiyanlaştırılmaya başlanmış, bu dönem Çuvaşların Hıristiyanlaşmasında bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Yenikreşinler Bürosu'nun Kutsal Sinod'a sunduğu bilgilere göre vaftiz olduğu tespit edilen Çuvaş sayısı, 1740'dan 1762'ye kadar Kazan çevresinde 191211, Nijegorod'da 18168 kişi olmuştur. N.V.Nikolskiy bu rakamların, vaftiz olan bütün Çuvaşları kapsamadığına, gerçekte onların sayısının daha fazla olduğuna işaret etmiştir.⁴ Böylece yirmi yıldan fazla sürede Çuvaş halkının temel kitlesi Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine maruz kalmış, bu faaliyetler kaçınılmaz bir biçimde istenilen düzeyde olmasa da Çuvaşların önemli bir kısmının Hıristiyanlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Çarlık Hükümeti 1764 yılında zorla Hıristiyanlaştırma tedbirlerini iptal ederken, aynı yılda Yenikreşinler Bürosunu da tasfiye etmiştir.⁵ Ancak cebren Hıristiyanlığın yayılması daha sonraları da devam etmiştir.

Zamanla ortaya çıkan çeşitli isyanlar neticesinde Çarlığın Hıristiyanlaştırma politikasını baskı yoluyla sürdürmesinin sakıncalı olduğu ortaya çıkmış, bu yüzden Çarlık bu politikasını, kısmen dinî meselelerde bazı tavizler vererek değiştirmiştir. Bu yönde Katerina 1773'te "dini tolerans" içeren bir ferman yayınlamıştır. Bu fermanla bütün dinlere kanunen var olma hakkı verilmiştir. Resmîen gayri Rus halkı zorla Hıristiyanlaştırma girişim-

4 Bkz. Nikolskiy, 97-101, 520.

5 Nikolskiy, 149-150.

leri durdurulmuş, başka din mensuplarının mabedlerini inşa etme yasağı kaldırılmış, misyoner faaliyetleri yumuşatılmış, XVIII. yüzyıl sonlarında bu faaliyetler tümüyle durdurulmuştur.

Çarlık yabancılara karşı uyguladığı Hıristiyanlaştırma ve Ruslaştırma politikasından vazgeçmemiş, belli bir duraklamadan sonra bu amacına ulaşmak için gereken nitelikli misyoner kadroların hazırlanmasına başlamıştır. Misyonerlerin hazırlanmasıyla, 1798'de açılan Kazan Ruhani Akademisi meşgul olmuştur. Burada, geleceğin misyonerlerinin ilahiyat bilimleri dışında Hıristiyan misyonerliği görevini gerçekleştireceği halkın yaşamını, törelerini ve herşeyden önce dilini öğrenmesi gerekmiştir. Böylece Çarlığın hedefi yeni yüzyıla girerken eskisi gibi kalmıştır. Gayri Rus halklarının isyanlarından ders alan Çarlık Hükümeti Hıristiyanlaştırma yöntemlerini ustalıklı metotlarla değiştirmeye ve bunun için gereken kadroları hazırlamaya başlamıştır.

Kilise ve resmî idareler önceki dönemlerde Çuvaşlardan Hıristiyanlığa geçenlerin sayısını artırmayı başarmışsa da, XIX. yüzyılda dikkatlerini, onların Hıristiyanlık'ta kalmasını sağlamaya ve inanışlarını pekiştirmeye yöneltmiştir. Bu meselenin gündeme gelmesinin birkaç sebebi olmuştur. İlk olarak; çeşitli baskılardan dolayı Hıristiyanlığı kabul eden Çuvaşlar Hıristiyanlığın öğretileri ile hiç tanışmamış ve yalnızca şekil itibarıyla Hıristiyan olmuşlardı. Gerçekte onlar kendi eski dinlerinin gereklerini yerine getiriyor, bu dinin törenlerini ve bayramlarını devam ettiriyordu. İkinci olarak; Çuvaşlardan vaftiz olmayan kısım ısrarla, şiddet yoluyla Hıristiyanlaştırma politikasına, misyonerlerin baskılarına karşı koymayı sürdürüyordu. Onların bu hareketi Çarlığı misyoner faaliyetlerinin niteliğini ve yönünü gözden geçirmeye sevk ediyordu. Çarlık, bu yüzyılda şiddet yoluyla Hıristiyanlaştırma politikasını gözden geçirirken İdil bölgesinin sakinleri olan Çuvaşlar ve diğerleri açıkça eski dinlerine ve İslam'a dönmeye başlamıştı. Onlar arasında "dönme hareketi" (otpadeniya) adı verilen olaylar artmıştı.⁶ Krêşin Çuvaşların da kitle halinde tekrar geleneksel dine dönme hareketi Çarlık idaresini ciddi biçimde endişelendirmişti. Kazan Konsistoryası'nın 1829 yılı bilgilerine göre Çuvaşların arasında kesin olarak eski dinine dönmeye hazır olanların sayısı Kazan Vilayetinde 186219, Simbirsk Vilayetinde ise

6 Mojarovski, 116-117.

47281 kişiye ulaşmıştır.⁷ Fakat bu rakamlar fiiliyatta daha önemli sayılmıştır. Çünkü resmî olarak Rus Ortodoks Hıristiyanlığa girmiş kabul edilen Çuvaşların ezici çoğunluğu yalnızca sözde Hıristiyan kabul edilmiştir.

Rus Ortodoks Kilisesinin en yetkili otoriteleri bu olayla mücadele etmek için bir dizi yeni metot kullanmak zorunda kalmıştır. Bu mücadelede temel amaç, yabancıların eski dinlerine dönme hareketini engellemek, onlardan şeklen ve sözde de olsa Hıristiyanlığı kabul etmiş olanların Hıristiyanlıkta kalmasını sağlamak olmuştur. XIX. yüzyılın ilk yarısında bu girişimlerin başında daha çok önceki asırlarda olduğu gibi idarî tedbirler ve uygulamalar gelmiş, bunun yanında Hıristiyanlığa ait dinî literatür yabancıların dillerine çevrilmiş, okullar açarak dinî içerikli eğitim verilmiş, yabancıardan kiliselerde görev yapacak kadrolar yetiştirilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Çuvaşların da aralarında yer aldığı gayri Rus halka uygulanan, baskı içeren metotlar yeniden gözden geçirilmiş, önceki dönemlerde kullanılan metotlardan tamamen ayrılmadan bazı tavizlerle daha barışçıl metotlara başvurulmuştur. Bu politikanın ışığında, 1860'lı yıllarda "İlminskiy Sistemi" adı verilen N.İ.İlminskiy'nin Ruslaştırma-Hıristiyanlaştırma sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sisteme göre okullar açılmış, açılan okullarda Çuvaş ve diğer gayri Rus halkın çocuklarına kendi anadillerinde Hıristiyanlık eğitimi verilmeye başlanmıştır. Bu yöndeki faaliyetleri desteklemek amacıyla "Guriy Kardeşliği" ve "Rus Kitab-ı Mukaddes Topluluğu" gibi misyoner teşkilatlar ortaya çıkmıştır.

İlminskiy sistemini Çuvaşlara göre uyarlayan İ.Ya.Yakovlev'in faaliyetleriyle Çuvaşlar arasında, özellikle eğitim faaliyetleriyle Hıristiyanlaşma süreci devam etmiş, Çuvaşların önemli kısmı bu süreç içerisinde Hıristiyanlaşmıştır. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında toplam nüfusu 998698 olan Çuvaşların resmi olarak 981338'i Ortodoks Hıristiyanlığa, 14734'ü Geleneksel Çuvaş Dinine, 2334'ü İslama, diğerleri ise çeşitli inanışlara bağlı bulunmuştur.⁸ Sovyetler Birliği'nin kurulduğu 1917 yılına kadar Hıristiyanlaştırma politikaları devam ettirilmiş, bu yıldan sonra dine karşı propagandalara başlanmış, ateist anlayış, tam olarak Hıristiyanlığı benimseyemeyen Çuvaşları etkilemeye başlamıştır.

7 Mojarovskiy, 151-152.

8 L.Yu.Braslavskiy, Provoslavniye hramı Çuvaşii, Çeboksarı 1995, 32-33.

Kurum Olarak Çuvaşlarda Hıristiyanlık

Çuvaşistanda Ortodoks Hıristiyanlığın kurumlarının (prihodların, katedrallerin, kiliselerin, küçük kiliselerin-časovnya ve manastırların) meydana gelmesi Kazan Piskoposluğunun kurulmasıyla, XIX. yüzyıldan itibaren de Simbirsk Piskoposluk idaresi ile yakından ilişkilidir.

Kazan Piskoposluğu 1555'de kurulmuş, Piskoposluk bünyesine Çuvaşların yaşadığı yerleşim birimleri de dahil olmuştur. Kazan Piskoposluğunun görev alanına Kozmodemyansk, Çeboksarı, Sviyajsk, Tetuş, Sançursk ve Tsarevokokşaysk gibi sakinlerinin çoğunluğunu Çuvaşların oluşturduğu şehirler girmiştir. 1589'da Rusya'da Patriklik kurulduğunda Kazan Piskoposluğuna Metropolitlik statüsü verilmiştir.

Kazan Metropolitliğine bağlı olarak 1681-1721 yıllarında kilise reformu projesine göre 6 yeni piskoposluğun açılması tasarlanmış, bu piskoposluklar arasında (Çuvaşistan) Çeboksarı Piskoposluğu da yer almıştır. Ancak Peter I tarafından Kutsal Sinod'un (Svyateşiy Sinod) kurulmasıyla, Patrikliğin, Başpiskoposluğun ve Piskoposluğun görevlerinin ortak bir kurumda görüşülmesi sağlanmış, bu kurum daha sonraki yıllarda Konsistoriy** statüsünü elde etmiştir. Yeni piskoposlukların açılmasıyla ilgili kararlar ise belirsiz bir tarihe ertelenmiştir. Kazan Konsistoryasının kurulmasıyla Metropolitlik statüsünün yerini Piskoposluk almış, bu Piskoposluk da kazalar bünyesinde daha küçük bölgelere ayrılmıştır. Bu bölgelerde idarenin başında Ruhanî Bölge Sorumlusu (zakazçik) bulunmuştur.

Kazan Piskoposluğundaki prihod sayısı hızla artmış, bu durum onun yönetimini zorlaştırmıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kazan Piskoposluğunun idaresi altında 43 manastır ve 1000'den fazla prihod bulunmuştur. Bu nedenle Kazan Konsistoryasının idare bölgesinin azaltılması hakkında bir karar kabul edilmiş ve prihodların bir kısmı yeni kurulan Nijegorod Piskoposluğuna verilmiştir. Bu arada Simbirsk kazasının bağımsız bir piskopos-

* Prihod: Dini keşiş bölgesinde teşekkül eden en alt guruptur. Prihod, inanan insanlar topluluğudur, cemaattir, bunların kendi kiliseleri (hram) ve din görevlileri kadrosu bulunur. Prihoda mensup kimseler (prihojan) kilisenin, kilise kadrosunda bulunan papazların giderlerini karşılamakla, aynı zamanda kilise-prihod okullarının, kimsesizler-gücsüzler yurdunun ve hastanelerin kurulmasına sadaka vermekle görevli ve sorumlu idiler.

** Konsistoriya: Hıristiyanlarda idari ve mahkeme hukukuna sahip ruhani idare.

luk olarak teşkilatlandırılması meselesi ortaya çıkmış, bu problem ancak 1831 yılında çözülmüştür. Bu yeni kurulan piskoposluk idaresine Çuvaşların yaşadığı bir dizi prihod dahil edilmiştir.

Çuvaşistanın başkenti Çeboksarı'da 1853 yılında, görevi Kazan Piskoposluğuna tabi olan prihodların yönetiminde Kazan Başpiskoposuna yardımcı olmaktan ibaret olan, Piskoposluğun Vikar (Piskopos yardımcısı) kürsüsü açılmıştır. Fakat Vikarlığın ihdas edildiği süre boyunca bu görevde bulunan Piskopos Konsistoriy bünyesinde Kazan'da bulunmuştur.

Kazan Piskoposluğu bünyesinde XX. yüzyılın başında diğerleriyle birlikte Çeboksarı, Sivilsk ve Yadrinsk kazaları girmiştir. Her bölgeyi Başpiskoposların bizzat kendisinin tecrübeli ve gayretli papazlar arasından seçtiği kimseler yönetmiş, bir dizi piskoposlukta dinî keşiş (blagoçinnıy) seçimi bu prihodların mensubu bulunduğu bölgede o prihodun ruhanilerince gerçekleştirilmiştir. Üç Çuvaş kazasında dinî keşiş idare binası, Çeboksarı'da, Marinskiy Pasad ve Belovoljski'de (45 prihod); Sivilsk'de Kovalı'de (53 prihod); Yadrinsk'de, Bagatirev'de (61 prihod) bulunmuştur. Dinî keşişlerin görevleri arasında bölgesindeki prihodların ve ruhanilerin bütün faaliyetlerini kontrol hakkı bulunmuştur. Prihod mensuplarından kilise başkanı ve vasilik üyeleri seçilmiştir. 700'den fazla erkek cemaati bulunan prihodlarda kilise kadrosu papaz, diakon ve psalomşik'ten (Mezmun okuyucusu); daha az erkek cemaati bulunan prihodlarda ise papaz ve psalomşikten oluşmuştur. Kilise kadrosunun seçilmesi ve atanması Piskoposluk idaresinin görevleri arasında yer almıştır.

Çuvaş yerleşim yerlerinde yeni prihodların açılması, piskoposluk idaresinin önüne, din adamlarının (papazların, diakonların) ve kilisede görevlendirilecek kimselerin (okuyucular, diakonlar, mezmur okuyucuları) hazırlanması ve yetiştirilmesi problemini koymuştur. Orta İdil'de yabancılar arasında XVII. yüzyılda Hıristiyanlığın yayılmasını artırmak için gayri Rus ailelerin çocuklarının alınarak, onları belli bir eğitimden geçirmek suretiyle kilise görevlisi olarak atanmasına karar verilmiş, ancak gayri Rus halkın çocuklarından Kazan ve Sviyajsk manastırlarında alt düzey ruhaniler kadrosunun hazırlanmasında hem maddî problemler hem de Çuvaşların ve diğer gayri Rus halkın kendi çocuklarını kilise hizmetine vermek istememelerinden dolayı başarı sağlanamamıştır. Sonraki yıllarda yabancıardan ruhani kadroların hazırlanması amacıyla defalarca girişimlerde bulunulmuş,

bunun için Sviyajsk, Sarevokokşaysk, Elabuge, Kurmuş, Alatır, Poretsk, Liskov gibi birçok yerleşim yerinde özel okullar açılmıştır.⁹

Kazan Ruhani Semineri'nin 1818 yılında teşekkülünden sonra bu okullar Kazan, Çeboksarı, Simbirsk ve Alatır şehirlerindeki açılan okullar için ruhani kadroları hazırlayacak prihod okullarına dönüştürülmüştür. Ancak genelde ruhaniler kadrosu Rus halkının arasından yetişmiş ve hazırlanmıştır. 1740 yılında bu amaçla Petersburg'da 30 kişi eğitim görmüş, Ruhani semineri bitirdikten sonra bunlar Çuvaş prihodlarında görevlendirilmiştir. 1769 yılında 19 Çuvaş köyünde 196 papaz görev yapmış, tamamı Rus olan bu din adamlarının çoğunluğu dini bir rütbeye ve vâzıfaya sahip kişiler olmuştur. XVIII. yüzyıl boyunca Kazan prihodlarında Çuvaşlardan kilisede görev alan 32 kişi tespit edilmiş, bunlar da priçetnik (dua okuyucusu) olarak görev yapmıştır. Nijegorod vilayetinde ise yalnızca bir Çuvaşın görev yaptığı kaydedilmiştir.

Ruhaniler kadrosunun hazırlanmasında 1797'de kurulan, 1818'de kapatılan ve 1842'de yeniden açılan Kazan Ruhani Akademisi büyük rol oynamıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Akademi bünyesinde Misyonerlik Bölümü açılmış, bu bölüm'de Çuvaşlarla birlikte bölgede görev yapacak başka halka mensup öğrenciler hazırlanmıştır. İstatistikî bilgilere göre XX. yüzyılın başında üç Çuvaş kazasında 400 papaz görev yapmıştır.

Yabancıların bulunduğu Rus Ortodoks Kiliselerde, XX. yüzyılın başlarında, ibadetlerin tümüyle veya kısmen yerli halkın dilinde yapılması veya kilisede hazır bulunanların gözetilmesi, Çuvaşlarda da duanın yerine getirilmesi sırasında yalnızca Çuvaşçanın kullanılmasına karar verilmiştir. 1910-1917 yıllarında Çuvaş prihodlarında Çuvaş asıllı veya Çuvaş dilini bilen ruhanilerin tayin edilmesiyle ilgili istekler daha kesin olarak seslendirilmiş, Çuvaş ruhanilerinin temsilcileri ve Çuvaş aydınları değişik forum ve toplantılarda Çuvaş Başpiskoposluk Dairesinin kurulmasını gündeme getirmiştir.

1917'deki Şubat ve Ekim ihtilalleri Rus Ortodoks Kilisesinin, kilise idarecilerinin ve genel olarak ruhanilerin durumunu zorlaştırmaya başlamış, 1917'den sonra Sovyetler Birliği'nde dine karşı alınan tavır Kiliseyi ve Hıristiyanları olumsuz yönde etkilemiştir. 1917 yılına kadar Hıristiyanlığı ge-

9 Braslavskiy, 17.

reği gibi benimseyemeyen ve özümseyemeyen Çuvaşlar bundan sonra dinsizleştirme ve ateizm propagandasına maruz kalarak, Kiliseden uzaklaşmıştır. 1917'de Bütün Rusya Kilise Konseyi için Patrik olarak Tihon seçilmiş, bu Konsey'de Kazan'da, Harkov'da ve Sibiry'a da Metropolitlik kürsüsünün açılması hakkında bir karar kabul edilmiştir. Kazan Metropoliti olarak Başpiskopos Yakov seçilmiştir. Bu Konsey'de Ruhani İdarede bir seçim geleneği oluşturulmuş, artık görevli kişilerin (Zebur okuyucular, diakonlar, papazlar, dini keşişler piskoposlar) tayin edilmeyip, halk tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin genelinde olduğu gibi Çuvaşistan'da da kiliseler ve manastırlar kapatılmış, bazıları okullara, kütüphanelere çevrilmiş, kilise bayram günlerinde kilise ziyaretleri azalmış ve kiliseye ilgi kaybolmaya başlamıştır.

Çuvaşistanın kendi piskoposluk idaresi bulunmadığı için Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında Çuvaşistan'daki prihodlara din adamlarının tayini Ulyanovsk Piskoposu İlariy ve Gorkov Piskoposu Zinoviy tarafından yürütülmüş, buradaki prihodlar Gorkov piskoposluk idaresince yönetilmiştir. Bu uygulama 1946 yılının başında Çuvaşistan'da Çeboksarı Piskoposluğunun oluşmasına imkan hazırlamış, daha sonra bu kurum Çeboksarı-Çuvaş Piskoposluğu adını almıştır. 1948'de Çeboksarı Piskoposluğunda; piskopos başkanlığında 5 kişiden oluşan "piskoposluk kurulu" oluşturulmuştur. Bu piskoposluğun 50'li yılların başında 9 bölgesi bulunmuştur. Piskoposluk idaresinde günümüze kadar altı piskopos görev yapmıştır.

Çuvaşistan'da kilisenin durumu, XX. yüzyılın son çeyreğinde ve daha sonra Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla, din ve dinî teşkilatların devletle olan ilişkisinin değişmesiyle yeniden iyileşmeye başlamıştır. Rus Ortodoks Kilisesi bu kısa sürede iki Yerel Konsey toplamış, devlet ve kilisenin konumunu belirleyen kanunlara dayanarak kilise idare sisteminde bir dizi değişiklik yapmıştır. Bu değişiklikler Çuvaşistan'da ve Rusya'nın diğer birçok yerinde kilise ve manastır sayısının hızla artmasını sağlamıştır. Ocak 1995 tarihi itibarıyla Çuvaşistan Özerk Cumhuriyetinde 120 kilise ve 3 manastır tescil edilmiş ve faaliyetlerini sürdürmüştür. Günümüzde çeşitli yerleşim yerlerinde kiliselerin açılmasına devam edilmekte, din adamı ihtiyacı Çuvaşistan'daki manastırlarda, Mıskova'da ve Petersburg'da Rus Ortodoks Kilisesinin eğitim kurumlarında kısa süreli kurs gören elemanlarla karşılanmaya çalışılmaktadır.

Çuvaşların Yaşamında Hıristiyanlığın Yeri ve Hıristiyanlık Anlayışı

Hıristiyan misyonerleri, Çuvaşlara yönelik Hıristiyanlaştırma faaliyetlerinin başladığı dönemde Çuvaşların ve diğer bölge halkının Rus Ortodoksluğuna geçmesinin göstermelik bir özellik taşıdığını itiraf etmiştir.

Çarlık XVIII. ve XIX. yüzyılda, zorlama ve baskı yoluyla Çuvaşların ve diğer halkın Hıristiyanlaştırılmasında tam olarak başarı sağlayamamıştır. Bu dönemde Hıristiyanlığa döndürülenlerin sayısı kayıtlarda büyük rakamlara ulaşmış, ancak bu bilgiler çoğu zaman gerçeği yansıtmamıştır. Tarihi kaynaklarda yenikreşin Çuvaşların büyük çoğunluğunun, misyoner kayıtlarında, şekil olarak Hıristiyan kabul edildiği, gerçekte vaftiz olmayan diğer kardeşlerinden farksız yaşadığı, yani geleneksel dini inanışlarını ve törenlerini ısrarla sürdürdükleri bildirilmiştir.

V.A.Sbojev 1848 yılında şunları yazıyor: “Hıristiyanlığa girenler... sağlam biçimde inanmıyorlar, fakat şiddet yoluyla inanıyorlar, onlar (Çuvaşlar) bizim dinimizin hakikatleri hakkında az da olsa bir anlayışa sahip değiller. Onların kendileri vaftiz oluyorlar, kendi çocuklarını da vaftiz ediyorlar, hastalık durumunda günah itirafında bulunuyorlar ve ne yaptıklarını anlamadan kutsal sırta katılıyorlar. Genellikle onlar hayatları boyunca kilisede yalnızca üç kez bulunurlar; vaftiz olduklarında, evlendiklerinde ve ölü duası okuduklarında...”¹⁰

Çuvaşlarla ilgili XX. yüzyılda araştırma yapan etnografların çoğu vaftiz olan Çuvaşların gerçek manada Ortodoks Hıristiyan olmayıp, Hıristiyanlaştırılmadan önceki geleneksel inanışlarına bağlılığını devam ettirdiğini belirtmiştir. L.Y. Ştenberg gayri Rus unsurlar hakkında 1910’da yazdığı makalede Çuvaşlarla ilgili olarak; Çuvaşların zorla Ortodoks kilisesine bağlandırıldığını, ilk fırsatta onların bu dine karşı isyan ettiklerini, çünkü onların eski inanışlarının herşeyden önce atalarının dini inanışları olduğunu ifade etmiştir.

Resmen Ortodoks Hıristiyan sayılan Çuvaşların, büyük çoğunluğunun geleneksel dinine bağlılığını sürdürdüğünü yetkili kilise görevlileri de itiraf etmiştir. Kazan ve Sviyajsk Piskoposu Nikonor 1910’da Kazan Öğretmen Okulunun öğrencilerinin topladığı bilgilere ve Çuvaş halkının dini geleneği hakkındaki kendi gözlemlerine dayanarak, Çuvaşların “çift inanca” sahip

10 V.Sbojev, Isledonaviya ob inorodtsah Kazanskoy gubernii, Kazan 1856, 12.

olduklarını, onların “dini geçiş sürecinde” bulduklarını, Çuvaşların gerçek tanrıya (Kutsal Üçlü) taptıkları gibi ev ruhlarına taptıklarını, aynı zamanda ikonlara ve atalarının ruhlarına mum yaktıklarını vurgulamıştır. Piskopos, Çuvaşların geleneksel dininin Hıristiyanlıkla oluşturduğu senkretik anlayışa örnek vermekle birlikte, Çuvaşların Hıristiyanlığa göre geleneksel dini inanışlarına yakınlığının, örf ve adetlerini ısrarla devam ettirdiklerinin acı bir gerçek olduğunu itiraf etmiştir.¹¹

Çuvaşların Hıristiyanlaştırılmasını özel olarak araştıran N.V.Nikolskiy'nin tesbitleri de ilginçtir. Nikolskiy vaftiz olan Çuvaşları, dinî bakımdan; “gerçek anlamda Hıristiyan olanlar”, “çift inançlılar” ve “geleneksel dinini devam ettirenler” şeklinde üçe ayırmaktadır. O, birincilerin yüzlerce, ikincilerin binlerce, üçüncülere ise her yerde rastlanabileceğini, onların Hıristiyan ismini taşıdıkları halde Hıristiyan örf ve adetlerini yerine getirmediklerini, kiliseye hiç gitmediklerini ve geleneksel dinlerini devam ettirdiklerini belirtmektedir.¹² N.M.Matorin de Çuvaşların da aralarında bulunduğu İdil halkının din anlayışının senkretik bir niteliğe sahip olduğunu ifade etmektedir.¹³

İdil halklarının hayatını araştıran A.F.Rittih, “Çuvaşların Hıristiyanlaştırılma sürecinde Hıristiyanlıkla Geleneksel dinin tuhaf bir birleşmesi-uyuşması durumunun meydana geldiğine” işaret etmiştir. Aynı yazar, Çuvaşların eski tanrıalarının özelliklerini ve vasıflarını Rus Ortodoks azizlerine ve Hıristiyan ikonalarına taşıdıklarını göstermiştir.¹⁴ Bütün bu tespitler Kilisenin ve Devlet idaresinin Çuvaşları Hıristiyanlaştırmak için uyguladığı metotlarla onların istenilen düzeyde ve nitelikte Hıristiyan olmasını sağlayamadığını, misyonerlerin büyük gayretlerine rağmen vaftiz edilen Çuvaşların temel kitlesinin ısrarla geleneksel inanışını sürdürdüğünü göstermiştir.

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre vaftiz olan Çuvaşların büyük çoğunluğunun Hıristiyanlık hakkında çok az tasavvura sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çuvaşların tanrı ve kendilerinin ona karşı olan mükellefiyeti hakkındaki anlayışları daha önceki geleneksel dini anlayışlarındaki seviyede kal-

11 “Ostatki yazıçeşih obryadov’ı religioznin verovaniy u Çuvaş” Sost. A. Nikanor, 1910, 25.

12 Nikolskiy, 202; Missionerskiy sezđ.

13 N.M. Matorin, Religiya u Narodav Voljsko-Kamskogo kraya, Moskova 1929, 34.

14 P.V. Denisov, Religioznye Veronaniya Çuvaş, Çebossarı 1959, 252.

mıştır. Çuvaşlar tanrı, tanrının annesi, melekler, azizler, ikonlar hakkındaki gerçek anlayışı ve onlara saygılı olmayı öğrenememiştir. Bu yüzden onlar kafasındaki geleneksel dinî tasavvurlarını Hristiyan kutsallarına taşımıştır. Çuvaşların Hristiyanlık öncesi dini inanışları Rus Ortodoks inancıyla iç içe girmiş, Hristiyan takvimi ile onların geleneksel inanışlarındaki bayramları ve kutlamaları da birbirine yakınlaşmıştır.

Ortodoks Hristiyanlığın yayılmasından dolayı Çuvaşlarda geleneksel dindeki Tanrı anlayışında kaynaşma olmuştur. Vaftiz olan Çuvaşlarda doğa üstü güçlere sahip olduğuna inanılan ikonlar bunun yerini tutmuştur: Bu Hristiyan tanrı ve kutsallarının resimleri Yukarı Çuvaşlarda "Tora", Aşağı Çuvaşlarda "Turiş" ismini; evin ikonlu köşeleri ise "Tor vırini", "Tura kitesi" (Tanrı köşesi) isimlerini almıştır.

Çuvaşlar eskiden herhangi bir kötülük, hastalık ve ev işlerinde aksilikler çıktığında kendi geleneksel dininin kutsallarına (yereh, pireşti) dua ederken Hristiyanlığı kabul etmelerinden sonra bunlarla birlikte (Rus tanrısı) İkonlara da dua etmeye ve kurban sunmaya başlamıştır. Önceden Çuvaşların geleneksel dininde önemli yere sahip olan Çuvaş din görevlisi yumsa, hastalığın kaynağı olarak, evde bulunduğu inanılan ve Çuvaşlarca tazim edilen yerehi göstermekte iken, Ortodoksluğun yayılmasıyla kötülüğün sebebini ikonlara bağlamaya ve halka ikonlar için dua edip kurban sunmalarını tavsiye etmeye başlamıştır.¹⁵

İ.A.İznoskov Hristiyan din anlayışındaki bazı tasavvurların Çuvaşlardaki geleneksel dinin tasavvurlarıyla kaynaştığını belirtmiştir. Ona göre; örneğin, vaftiz olan Çuvaşlarda geleneksel dinde yer alan ve insan kaderini belirleyen pülehinin tasavvuruyla Hristiyanlarda meleklerin önderi kabul edilen Mikailin tasavvuru kaynaşmış ve birleşmiştir. Georgi Yenilmez'in tasavvuru Rusyaya Hristiyanlıkla girmiş fakat zamanla bu kişilik hayvanları koruyan kutsal bir varlık niteliğine bürünmüştür. Böylece Georgi Yenilmez'in tasavvuru Çuvaşların geleneksel dinindeki, kurtların efendisi olan, ev hayvanlarını yırtıcı hayvanlardan koruma görevini taşıyan pihamparın tasavvuruyla kaynaşmıştır. İlkbaharda Georgi bayramı gününde Çuvaşlar Ruslar gibi hayvanlarını ilk defa dışarıya çıkarma töreni yapar ve onları kötü güçlerden temizlerdi. Kilise mensupları Çuvaşların bu eski geleneksel

15 Bkz. Denisov, 109.

töreninden faydalanarak bu törene, hayvan sürüsünü kutsal suyla ıslatmayı ve Georgiye dua etmeyi ilave etmiştir.¹⁶

Nikola tasavvuru da Çuvaşların geleneğinde yer almış ve Hıristiyanlıkla geleneksel din arasındaki tasavvurları birleştirmiştir. Çuvaşlarda Nikola tasavvuru geleneksel dinde yerin verimliliğini artırma özelliği atfedilen Hirlisır tasavvuruyla birleştirilmiştir.

Çuvaşlar tarafından kabul edilen Hıristiyan kutsalları arasında Mucizeci Nikola özel bir yere sahiptir. Ona İsa'nın ve geleneksel dinde inanılan birçok kutsal kabul edilen varlığın sıfatı atfedilmiştir. İ.N.Sırnev Çuvaşların eski geleneksel dini tasavvurlarını Hıristiyanlığa taşıdığını belirterek, Çuvaşların kötü Hıristiyan olduğunu, İsa hakkında az bilgiye sahip bulunduğunu, Mikol-Tanrı adını verdikleri Mucizeci Nikola'nın İsa'dan üstün tutulduğunu göstermiştir. Vaftiz olan Çuvaşların kurbanları İsa'ya değil çoğu kez Mikol Tura'ya bağışlamasının da bu yüzden olduğunu ifade etmiştir.

Hıristiyanlığın Çuvaşlar arasında yayılmasından sonra Çuvaşların bazı geleneksel dini bayramları da kilise bayramlarıyla kaynaşmıştır.

Maslenitsa (apukurya, et kesimi bayramı) Çuvaşlarca kutlanan ve Hıristiyanlıkla ilgisi olmayan çok eski geleneksel bir dinî bayramdır. Çuvaşların Şıvarni adıyla bilinen ve kutlanan et kesimi bayramı çiftçilerin işleriyle ilgilidir. Çuvaşların geleneksel dinî tasavvurlarına göre kışla vedalaşmak ve ilkbaharı karşılamak için özel ayinler yapmak gerekir. Bu ayinlerle ekinin verimli olması, hayvanların çoğalması ve huzurun elde edilmesi istenir. Bu törenler Hıristiyan Çuvaşlar arasında zamanla bu anlamlarını yitirerek geride dinî hiçbir anlamı olmayan eğlencelere dönüşmüştür.

Çuvaşlar tarafından kutlanan paskalya veya İsa'nın dirilmesi yortusu da kilisenin kutladığı şekilden oldukça farklılık arz etmiştir. Bu bayram Çuvaşlarda geleneksel dindeki kalımkun bayramıyla birleştirilmiş ve Hıristiyan paskalyasıyla aynı zamanda kutlanmıştır. Çuvaşlarda kalımkun ilk önce atalar kültüyle ilgilendirilmiş, sonradan ölüleri anmaya yönelik bir bayram şeklini almıştır. Bu ilkbahar bayramı sırasında Çuvaş çiftçileri birkaç günlük toplu eğlenceler düzenlemiş ölen atalarının ruhlarına ikramda bulunmuştur. İnanışa göre ekinlerin ürünleri hayvanların çoğalması ve insanların mutluluğu onlardan kaynaklanmıştır. Hıristiyan kilisesinin tesiriyle yüz-

16 Denisov, 356-357.

yıllar içinde kalımkun bayramı değişikliğe uğramış, törenin bazı kısımları tamamen unutulmuş, diğerleri ise yeni anlam kazanmıştır.

Kutsal üçlü (Troitsa) bayramı havarilere kutsal ruhun inmesi adına yapılan bayramdır ve geleneksel dindeki ilkbahar yaz bayramı, Şumuk veya şulşi ile aynı zamanda yapıldı. Bu nedenle bu iki kutlama birleşmiştir. Vaftiz olan Çuvaşların yaşamında diğer birçok Hıristiyan bayramları da değişime uğramıştır. Mesela; İlya günü (Çuvaşça İlem, İlin), Kilise zahidlerinden olan Simeon'un anıldığı Semenof Günleri değişime uğrayan bazı bayramlardır.

Vaftiz olan Çuvaşlara XIX. yüzyıl sonunda Ortodoks Hıristiyanlık öğretiliyor, haça, İsa'nın Tanrılığına, paskalyanın kutsallığına, haçla yürüyüşe katılmanın önemli birer görev olduğu vurgulanıyordu. Vaftiz olan Çuvaşlar önemli Hıristiyan bayramlarından önce birkaç günlük orucu da kabulleniyordu.¹⁷

Sonuç

Bazı tarihçiler ve araştırmacılar öteden beri Hıristiyan Türk topluluklarının millî kimliklerini kaybettiğini dile getirmiştir. Ancak bu Türk topluluklarının dinî inanışları genel Türk nüfusa göre farklı olsa da onların çoğunun, millî kimliklerini korumayı başardığı son yıllarda daha açık görülmüştür. 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bu Türk topluluklarıyla artan ilişkilerimiz ve yapılan araştırmalar, onların asimile olmadıklarını, kendi kökenlerini unutmadıklarını, bu topluluklarla soy birliğimizin ve uzak geçmişte yaşadığımız tarihî tecrübelerin bulunduğunu göstermiştir.

Çuvaşlar, Rus işgaline uğramakla esaret altına girmiş, değişen tarihlerde Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine maruz kalmıştır. Bu faaliyetler, bir süreç içinde aşama aşama çeşitli yöntemler şeklinde uygulanmıştır. Çuvaşların ağır vergi ödemeye zorlanması, geniş ve verimli topraklarının Rus idarecilerine ve manastırlara dağıtılması, Rus köylülerin ve askeri unsurların Çuvaşların yaşadığı bölgeye yerleştirilmesi, misyonerler vasıtasıyla Hıristiyanlaştırılması, bu doğrultuda okulların açılması, Hıristiyan kateşizminin (ilmihal) ve Hıristiyanlığa ait diğer dinî literatürün Çuvaş dili-

17 Bkz. D. Arık, Çuvaşların Dinî İnanışları Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2002, 264-272.

ne çevrilerek yayınlanması, Çuvaşlardan Hıristiyan din adamlarının yetiştirilmesi girişimleri bu faaliyetlerin başta gelen uygulama şekilleri arasında yer almıştır. Bu faaliyetler sonucunda Çuvaşlardan Hıristiyanlığa geçenler olmuş, fakat kaynaklarda onların Hıristiyanlığa geçişinin kendi istekleriyle ve gönüllü olmaktan çok, baskı ve yıldırma politikasının neticesinde gerçekleştiği yer almıştır. Rusların her türlü eritme ve etkileme faaliyetlerine rağmen Çuvaşlar günümüze kadar millî kimliğini muhafaza edebilmiştir.

Asırlarca süren gayretlere rağmen, misyonerler, Rus Ortodoksluğunu kabul eden Çuvaşların yaşamından geleneksel dinlerine ait tasavvurları ve törenleri tamamiyle söküp atmayı başaramamıştır. Dinî, tarihî ve etnografik literatür vaftiz olmuş Çuvaşlar arasında eski inanışların korunduğuna dair çok sayıda bilgi içermiştir.

Çuvaşlar Rus Ortodoks Kilisesinin istediği nitelikte birer Hıristiyan olmayı başaramamış, onların Hıristiyanlık anlayışı “kendine has bir Hıristiyanlık” şeklinde ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlıkla Çuvaşların geleneksel dinî inanışları kaynaşmış, yeni şekil ve görüntüler oluşmuştur. Çuvaşlar geleneksel dinin bazı kutsallarını Hıristiyanlığa taşımış ve bu inançlar arasında senkretik bir anlayış geliştirmiştir. İcra ettikleri bazı dinî törenlerde de aynı şekilde benzer bir tutum ortaya çıkmıştır.